

Getalenteerd, ongedurig, ongelukkig

Ergens in de krochten van de magazijnruimte van de Artis Bibliotheek (hoe lang kunnen we die ruimte nog gebruiken?) staat op de plank een weinig opvallend boek: *A journey from Sydney to the Australian Alps: undertaken in the months of January, February, and March, 1834*, gepubliceerd in Hobart, Tasmanië in 1979, in een oplage van 500 genummerde exemplaren. Het is een herdruk van een van de zeldzaamste items uit de geschiedenis van de exploratie van Australië, verschenen in Sydney van 1834 tot 1836 in afleveringen. Elke aflevering bestond uit een katern van 16 pagina's. Dit werk van John Lhotsky is onvoltooid gebleven, er zijn slechts acht en een half katern verschenen, toen gaf Lhotsky er de brui aan, waarschijnlijk wegens gebrek aan belangstelling bij het publiek. In heel Australië kon slechts één compleet exemplaar van deze publicatie gevonden worden. De typografische kwaliteit was niet goed genoeg voor een facsimile herdruk; vandaar dat de moderne uitgave opnieuw gezet is, maar met behoud van de oorspronkelijke paginering. In Engeland schijnen wel een paar complete exemplaren te bestaan, oorspronkelijk als presentexemplaren uitgedeeld.

Wie was John Lhotsky? Technisch gesproken een Oostenrijker, maar tegenwoordig zouden we hem een Tsjech noemen. Hij werd geboren in 1795 Lemberg, destijds Oostenrijks, nu bekend als L'viv in de Oekraïne, als zoon van een Tsjechische beamte in dienst van het Oostenrijkse keizerrijk. Hij werd geboren als Jan Lhotsky, maar later gebruikte hij consequent de voornaam 'John'. De familienaam wordt verschillend gespeld, maar 'Lhotsky' is de meest gangbare variant. Hij bezoekt het gymnasium in Krakou (Pools: Kraków) van 1808 tot 1809, studeert vervolgens filosofie, wiskunde en medicijnen in Lemberg, Praag, Berlijn, Jena en Leipzig. In 1819 verwerft hij een doctoraat aan de Universiteit Jena. In Wenen had hij contact gemaakt met de Carbonari, een geheim genootschap met revolutionaire ideeën georganiseerd op de manier van de vrijmetselaars. Nadat hij bovendien in 1820 twee idealistische, liberale politieke pamfletten had gepubliceerd, was hij verdacht geworden in de ogen van Metternichs politie, en toen hij in 1822 opnieuw in Wenen opdook werd hij gevangen gezet en vijf jaar lang vastgehouden.

Na zijn vrijlating maakt hij plannen voor een expeditie naar de tropen, wordt lid van de Beierse Botanische Vereniging en krijgt een stipendium van de Beierse koning Ludwig I voor botanisch en zoologisch onderzoek in Brazilië. Na 18 maanden Brazilië reist hij naar Australië; hij arriveert in Sydney in 1832. Hij probeert een aanstelling als koloniaal zoöloog te krijgen, maar dat mislukt. Hij kreeg wel steun van de regering voor een reis naar het Monaro district in de Australische Alpen, waarvan hij de zuidelijke bergen verkent. Het eerste deel van deze reis wordt beschreven in bovengenoemd verslag.

Als zijn geld opraakt verkoopt hij hout en groenten om aan de kost te komen, maar geeft het tenslotte op en gaat naar Tasmanië. Ook daar lukt het hem niet een vaste betrekking te krijgen, al krijgt hij wel twee tijdelijke opdrachten, eerst voor een inventarisatie van flora en fauna, en later voor het maken van een plan voor de ontwikkeling van kolenmijnen nabij Port Arthur. Daartoe maakte hij een geologische kaart van het Tasman schiereiland.

Maar zijn schulden lopen op, en een poging om zijn verzameling te verkopen aan de staat, om te dienen als uitgangspunt voor een Nationaal Australisch Museum, mislukken; hij is gedwongen om ze publiekelijk te laten veilen. Wel is de Legislative Council (parlement) van Tasmanië nog bereid zijn nog resterende schulden te betalen. Lhotsky reist af naar Londen met een aanbeveling voor de geoloog Sir Roderick Murchison (1792–1871), maar dat leidt tot niets. In Londen verdient hij met moeite zijn brood met lezingen en het schrijven van artikelen, geplaagd door een slechte gezondheid.

Tijdens zijn verblijf in Londen is er in 1848 nog een dramatische episode, als de eens zo machtige prins Klemens von Metternich (1773–1859) gevlucht is uit Wenen en in Londen

een schuilplaats zoekt. Metternich werd vergezeld door zijn trouwe vriend baron Karl von Hügel (1795–1870). Lhotsky had een kleine erfenis van een oom gekregen, maar om de erfenis te aanvaarden moest hij toestemming hebben om naar Oostenrijk te reizen; de huidige positie van Metternich totaal verkeerd inschattend, vroeg Lhotsky hetzij Metternich, dan wel Von Hügel te spreken; er werd niet gereageerd. Boos en gefrustreerd smet Lhotsky daarop ene paar stenen door de ramen van het hotel waar Metternich en Von Hügel verbleven; hij werd daarna gearresteerd en voor de magistraat gebracht. Later schreef Lhotsky noch een brief aan Metternich, waarin hij om zijn hulp vroeg in verband met de erfenis. Dat werd beantwoord met een klacht door Von Hügel wegens 'bedreiging'. Toch is het Lhotsky later gelukt naar Wenen te reizen en zijn erfenis te aanvaarden.

Von Hügel had Lhotsky in Australië ontmoet, en zich mateloos aan hem geërgerd, zoals we weten uit het dagboek dat Von Hügel over deze reis bijhield en dat enkele jaren terug (met bekortingen) is gepubliceerd (*New Holland Journal*, 1994). De volgende anekdote zet de toon.

Op zekere morgen kwam de dokter [Lhotsky] naar mij toe met het nieuws dat zijn verzamelingen [van zijn expeditie, hem nagezonden] waren aangekomen. Ik ging met hem mee om ze te kunnen inspecteren. Om te beginnen pakte hij uit een hoek van de sofa een stenen kruik, schudde krachtig, waarna hij de met veel lawaai de stop er uit haalde. Hij schonk het heldere bruisende water in een wijnglas en overhandigde me dat op de epalm van zijn hand, met een triomfantelijk gebaar en de woorden: "Dat is pas water!" Ik nam het glas en na een slokje spuwde ik het direct uit en riep "Aaagh! Voor de drommel, wat een vreselijke smaak!" Dr. Lhotsky zei doodleuk: "Let daar niet op, baron. Ik vergat u te vertellen dat ik niet genoeg flessen had om meer dan het gevraagde half dozijn te vullen voor de commissie die het water moet onderzoeken, dus moest ik het water in deze kruik gieten die resten van zijn vroegere inhoud bevat, namelijk terpentijnolie. Is het geen geweldig water?" Ik moest hard lachen.

Lhotsky overlijdt waarschijnlijk rond 1866; het laatste levensteken dat we van hem kennen is een brief aan de botanicus William Hooker uit oktober 1865.



Lhotsky maakt de indruk van een wat tactloze en ongedurige man, slordig met geld, met overdreven claims voor zijn ontdekkingen. Toch verdient hij beter dan weggezet te worden

als een scherts-ontdekkingsreiziger, zoals Tim Flannery in zijn bloemlezing van Australische ontdekkingsreizigers *The Explorers* (1999) deed. Lhotsky mag dan een “ADHD-type” zijn geweest, hij had brede kennis verworven op natuurhistorisch terrein en was blijkbaar een niet onverdienstelijk aquarellist. Maar het ging met zijn tekeningen en aquarellen al net als met zijn natuurhistorische verzamelingen: verspreid over vele locaties, en bovendien vaak niet herkenbaar als door hem gemaakt of verzameld. Als illustratie een litho gemaakt door G.E. Madeley naar een schets van Lhotsky, voorstellende de plek met gedenktafel in Botany Bay, New South Wales, waar Cook voor het eerst aan land ging in Australië.

Uit zijn expeditieverslag blijkt dat Lhotsky zich op intelligente wijze rekenschap probeert te geven van wat het eigenaardige karakter van veel Australische bossen uitmaakt:

Australische bossen zijn (voor zover ik ze ken) allemaal vrijwel zonder schaduw, de bomen waaruit ze steeds zijn samengesteld (ik bedoel de *Eucalyptus*-soorten) groeien in de eerste plaats steeds als eenlingen, nooit in bosjes bijeen, en verder kunnen ze met hun weinige takken en losse bebladering de stralen van onze half tropische zon niet tegenhouden. Hoewel ik er hier niet uitvoerig op in kan gaan, is het feit dat Australië eigenlijk *geen schaduw* heeft een van de meest karakteristieke eigenschappen van zijn botanische geografie en fysiologie.

Even verderop weidt hij verder uit:

Ik zag hier dergelijke bomen [*Eucalyptus*] die tot een hoogte van 18 meter groeiden voordat er zijtakken verschenen, een feit wat voor bijna allemaal geldt, hoewel niet altijd in dezelfde mate, en wat in hoge mate bijdraagt tot het al genoemde ontbreken van schaduw in Australische bossen. Ik kan hier niet nalaten vooruit te lopen op mijn verdere reis door te zeggen dat in de Australische natuur, ofschoon ze misschien grote charme en schoonheid kan bezitten, toch op het traject (zo'n 800 kilometer) dat ik bij deze gelegenheid aflegde, er een eenvormigheid in de bomen van het bos is die de verbeeldingskracht verdrijft en belevenissen schaars maakt; en hoewel ik nieuwe soorten *Eucalyptus* zag in Byrondal en Napoleonsdal, bij de berg Didic en bij de Brittannia pas, je toch altijd dezelfde eentonige manier van vertakken vindt, met takken die in een zeer stompe hoek van de boom afstaan, en altijd diezelfde ongedeelde leerachtige bladeren, diezelfde onopvallende bloemen en een totaal ontbreken van schilderachtige lianen zoals je die vindt in andere half tropische klimaten — en het is pas in de hogere gedeelten van de alpen dat een *Callithris*-soort, met zijn pyramidale kroon de flanken van hun reusachtige rotsen als het ware met stekels bezettend, enige afwisseling brengt in deze geestdodende eenvormigheid.



Raadselachtig zijn de lotgevallen van een zoölogisch specimen van de “konijnrat” *Hapalotes albipes* door Lhotsky verzameld. Deze soort moet in Lhotsky’s tijd in de omgeving van Sydney nog tamelijk algemeen zijn geweest, maar is tegenwoordig uitgestorven. Door John Gould werd de soort fraai afgebeeld in zijn *Australian Mammals* (illustratie bij deze blog). De soort was door de Duitse zoöloog Hinrich Lichtenstein in 1821 beschreven aan de hand van een tamelijk gebrekkig exemplaar. Het British Museum had een perfect exemplaar aangekocht, verzameld door Lhotsky, op grond waarvan de zoöloog John Edward Gray in 1838 een verbeterde beschrijving gaf. Als dit zo’n goed exemplaar was, waarom is het dan later doorgeschoven of doorverkocht aan de Haberdashery Company? Er is tenminste een aantekening over de collecties waarin staat ‘To Haberdashers Co. 6/82’, maar het specimen is tegenwoordig (1974) niet meer te vinden bij de Haberdashery Company.

De Haberdashery Company was oorspronkelijk een soort gilde dat alle zaken betreffende handelaars in zijde en fluweel regelde; het verloor zijn greep op deze beroepen als gevolg van de snelle groei van de Londense bevolking en de industriële revolutie. Door zorgvuldig beheer van bezittingen en legaten functioneert het tegenwoordig als een educatieve en charitatieve instelling waarbij de band met de oorspronkelijke doelstelling blijkt uit het geven van stipendia voor opleidingen op het gebied van de mode. Ondanks die educatieve functie, het afschuiven van een gaaf specimen dat gebruikt is voor een wetenschappelijke beschrijving blijft verbazen... De lotgevallen van dit ene specimen zijn misschien wel symbolisch voor het leven van Lhotsky, waarvan zo weinig zichtbare sporen zijn gebleven, zijn harde werken en moeilijke levensomstandigheden ten spijt.